

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ARGETOIANU, CONSTANTIN

Memorii pentru cei de mâine / Constantin Argetoianu. -

București :

Paul Editions, 2022-

8 vol.

ISBN 978-606-9703-51-9

Vol. 6. : 1930-1931. - 2022. - ISBN 978-606-9703-60-1

821.135.1

94

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII
PENTRU CEI DE MÂINE

Amintiri din vremea celor de ieri

1930-1931

Redactare: *Nicoleta Monoran*
Tehnoredactare: *Paul Editions*
Corectură: *Lucia Gruiescu*
Coperta: *Lucian Enache*

Paul Editions

Casa Presei Libere, nr. 1, Corp C, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Tipar: ARTPRINT

E-mail: office@artprint.ro

Paul Editions

Atmosfera politică în București la sfârșitul lui aprilie și începutul lui mai 1930 • Convorbiri cu Vaida și cu Madgearu • Plecare la Belgrad • Excursie în Bosnia, Herțegovina, Muntenegru și Dalmația • Aflu la Split înapoierea Prințului Carol la București.

Pe la începutul primăverii 1930, Automobil-Clubul din Belgrad poftise Automobil-Clubul din București să participe la o excursie pe care o organizase pentru primele zile ale lunii iunie în Bosnia, Herțegovina, Muntenegru și Dalmația. Toată organizația privea pe sârbi, dar bucureștenii trebuiau să vie cu automobilele lor. O serie de concurențe sportive care urmau să fie disputate la Belgrad, înainte de plecare, mai fuseseră puse în program pentru automobiliștii români. Frumusețile coastei dalmate mă ispășiră; o călătorie prin munții Bosniei și Herțegovinei – despre care citisem mult și pe care nu-i văzusem – era în condițiile excepționale ce ni se propuneau, o ocazie rară. M-am înscris și eu pe lista participanților, și singur cum eram m-am învoit cu Iancu Mitileneu, președintele Automobil-Clubului nostru să-l iau împreună cu d-na Mitileneu în mașina mea. După mai multe săptămâni de negocieri între ambele cluburi, întâlnirea tuturor participanților la Belgrad fu fixată pentru ziua de 30 mai.

M-am tot întrebat în cursul lunilor aprilie și mai dacă voi putea pleca, căci în nenorocita noastră meserie politică nimeni nu e sigur de a doua zi și vorba românului, *nu aduce anul ce aduce ceasul*. Începuse să se vorbească cu oarecare insistență despre o posibilă înapoiere a Prințului Carol; dezmințite categoric în cercurile oficiale, zvonurile totuși luau din ce în ce mai multă consistență. Se povestea despre întrevederi pe care Iunian, Goga și chiar generalul Averescu le-ar fi avut sau trebuia să le aibă cu Prințul. Se spunea că în cursul iernii fusese vizitat la Neuilly de generalul Cihoski și de alți generali și ofițeri superiori. Guvernul făgăduia orice legătură cu Prințul exilat, și mărturisesc că n-am dat atunci nici o importanță la tot ce se colportă. Nici chiar informațiile destul de precise privitoare la atitudinea Prințului Nicolae, la dese sale vizite în provincie pe la trupe, la mesele lui cu ofițerii pe la regimente nu mi-au dat nimic de bănuț. Socoteam acțiunea Prințului Regent ca foarte naturală

pentru strângerea legăturilor dintre armată și Dinastie și deoarece partidele de guvernământ se declaraseră pe față împotriva înapoierii lui Carol, nu-mi puteam închipui că Regența, sau fie chiar numai un membru al ei, putea face altă politică și împinge țara în foc.

Cu toate acestea Vintilă Brătianu nu era preocupat decât de reîntoarcerea Prințului. Nu se gândea decât la asta și trăia sub obsesia unei idei fixe, așa încât ajunsese să mă întreb dacă nu cumva știa el lucruri pe care nu le știam eu și într-o zi am pus lămurit chestiunea lui Duca pe care-l socoteam tot atât de ostil Prințului cât și Vintilă. Duca s-a jurat și mi-a declarat categoric că n-avea nici o informație specială cu privire la o posibilă lovitură din partea lui Carol, că știa pozitiv că nici Vintilă nu avea vreuna și că atitudinea lui nu putea fi explicată decât prin sugestiile unei idei fixe, unei adevărate „marote”¹. Duca mai adăuga că era sigur că Carol nu va încerca nimic în acel moment, situația fiindu-i defavorabilă, dar că, chiar dacă ar încerca, n-ar reuși – Guvernul și Regența fiind hotărâți să împiedice orice aventură.

Seninătatea lui Duca îmi părea justificată. În dorința de a fi fixat asupra posibilităților mele de deplasare, nu m-am mărginit totuși la părerea lui și m-am dus și la Sărățeanu cu care rămăsese în excelente relații personale de la colaborarea noastră de la Iași, relații întărite încă prin căsătoria lui ulterioară cu d-na Olga Măldărescu, vară-mea prin alianță. Sărățeanu m-a asigurat că Regența nu avea nici o informație alarmantă cu privire la mișcările Prințului, că chiar Prințul Nicolae era împotriva unei reîntoarceri a lui frate-său, și că mă poate asigura că Maniu se va opune chiar cu forța la o restaurare. Mi-a mărturisit că deși nu putea pune la îndoială „corectitudinea” Prințului Nicolae, se cam îndoia de sentimentele lui, dar că întrucât privește pe Maniu și pe Vaida, legăturile sale cu ei erau de așa natură, încât cunoștea tot gândul lor și că nu se putea îndoii nici măcar de sentimentele lor, chiar de cele mai ascunse. Concluzia lui Sărățeanu era că pot să plec în liniște (îi explicasem motivul vizitei mele), căci

¹ „Marotă” sau nu, Vintilă a încercat să nu rămână izolat în cazul unei reîntoarceri a Prințului Carol. Convins că nu era nimic de făcut cu Maniu căci n-avea nici o încredere în el, Vintilă a căutat să se înțeleagă cu Averescu a cărui antipatie față de Prințul Carol o cunoștea, dar ale cărui sfărâri, misiuni încredințate lui Goga și voiaj la Bellinzona nu le cunoștea.

Emanuel Antonescu mi-a povestit mai târziu, cum că cu câteva săptămâni înainte de sosirea Prințului, Vintilă l-a trimis să vorbească cu Goga și cu Averescu (Antonescu era pe atunci înscris în Partidul Liberal, dar rămăsese prieten cu Averescu deși-l părăsise...). Averescu, mai cu rezerve, Goga pe șleau, au spus lui Antonescu că erau gata să semneze un pact cu Vintilă împotriva aventurii, dacă Regența se obliga să aducă Partidul Poporului la putere, în vederea măsurilor de luat împotriva Prințului.

nimic senzațional nu era să se întâmple pe timpul lipsei mele din țară.

În ziua de 14 mai am luat parte la un prânz la Legația Franței, la care erau poftiți și Vaida și Madgearu. După masă, pe când eram cu ceașca de cafea în mână, Madgearu, fără nici o provocare din partea mea îmi spuse că nu pricepe cum cei doi oameni care urăsc pe Prințul Carol mai mult în România, Vintilă Brătianu și Maniu, nu ajungeau să se înțeleagă. Nici nu apucasem să-i răspund, când Vaida, trăgând dintr-o pipă parcă ar fi fost într-o curte de cazarmă iar nu în mediul „distins” al lumii diplomatice, se apropie de noi și luându-mă la o parte începu să mă piseze cu problema comunistă și să-mi explice cât de nedrept fusesem față de el în Parlament. După două-trei fraze mai mult sau mai puțin banale din partea mea, fiind încă sub impresia ieșirii lui Madgearu am adus conversația pe chestiunea Prințului. „Copilării, îmi spuse Vaida. Toate zvonurile răspândite n-au alt teme decât năzuința unor nechemate să se afle în treabă. Sunt convins că nici Prințul Carol nu se gândește în împrejurările actuale să vie în țară. Dacă, ceea ce nu cred, s-ar gândi la ceva, apoi te asigur că atâta vreme cât va fi Maniu în capul Guvernului și voi fi eu ministru de interne, nici o tulburare a ordinii actuale de lucruri, a ordinii legale, nu va fi cu putință. O revenire a Prințului Carol (pe vremea aceea nu se vorbea încă de «Restaurație»!) nu este posibilă nu numai fiindcă n-o vrem, dar, și mai ales fiindcă nu se poate concepe o Monarhie cu un Rege fără de relații cu celelalte Dinastii. Or, Prințul Carol, din nenorocire pentru el, prin imoralitatea purtării sale, este astăzi la index și repudiat de toate Casele Domnitoare. Sunt imponderabile mai tari decât voința omului, știi vorba lui Bismarck.” Și mândru de ce spusese mă părăsi și-și îndreptă imaculatul plastron scrobrit și pipa din care tot trăgea spre un grup de cucoane, speriate de atacul acestei locomotive pe două picioare. „Est-ce la pipe du pere Duchene?” îmi flutură în treacă la ureche ironicul Puaux care, ca stăpân de casă și ministru al unei Puteri Aliate, înghițise luleaua regimului dar nu o putea mistui.

Dau aici toate aceste amănunte pentru a arăta că, cu trei săptămâni înainte de lovitura din 6 iunie, nimeni nu o bănuia. Am aflat mai târziu chiar din gura Prințului Nicolae că nici dânsul nu știuse nimic. Mi-a mărturisit că lucrase în ultimele 6 luni pentru înapoierea lui. Carol – după cum voi povesti mai la vale – dar că nu crezuse că lucrurile vor merge atât de repede. În realitate lovitura din iunie a fost plănuită și executată de Prinț numai cu câțiva intimi, și toți cei care după Restaurație s-au lăudat că fuseseră în curent cu

tot, că știuseră tot – ba chiar că luaseră parte activă la complot, au povestit curate basme.

Nu numai cercurile noastre românești, dar și cele străine n-au fost în curent cu nimic. Îmi amintesc un prânz la Mogoșoaia, în ziua de 16 mai, la care au luat parte miniștrii Angliei, Franței și Italiei, prânz la care s-a vorbit destul de zvonurile care circulau și nimeni nu le-a dat cea mai mică importanță. Îmi reamintesc o lungă vizită a lui Meige (în ziua de 19 mai) în care, totdeauna bine informatul agent al Foreign Officeului, înlătura orice posibilitate de înapoiere în țară a Prințului, fiindcă acesta nu va putea pleca de unde se află, toate mișcărilor lui fiind supravegheate, controlate și împiedicate.

În această stare de unanimă securitate, o singură notă discordantă, pe care am făcut atunci greșeala să nu o prețuiesc la justa ei valoare. În ziua de 12 mai a venit la mine Nicu Gatoschi, un băiat deschis, loial și curajos, o veche cunoștință din vremea guvernării averescane și care, de când plecase Prințul, devenise carlist înfocat, de o fidelitate încercată. Gatoschi venise să mă informeze că Prințul se întoarce, și voia să cunoască atitudinea mea eventuală față de acest eveniment. I-am spus că nu cred în posibilitatea de întoarcere a Prințului, fiindcă această întoarcere, orice Guvern hotărât putea să o împiedice și în această privință am toate motivele să cred că Guvernul Maniu era un Guvern hotărât. De când a băgat pe Sărățeanu într-însa, Maniu este foarte mulțumit de Regență și nici un alt regim nu-i poate prezenta aceeași siguranță. El va face tot ce omeneste îi va sta în putință pentru a conserva Regența. Aparenta simpatie și contactul pe care din când în când l-a luat cu Prințul Carol, printr-unul și printr-altul n-au fost în gândul lui Maniu decât jocul unui tactician care încerca să aibă toate sforile în mână. Prințul Nicolae se va supune celorlalți Regenți și armata nu se va mișca împotriva ordinelor primite. Dacă împotriva tuturor prevederilor, Prințul Carol ar izbuti totuși să vie și să se reinstaleze pe Tron, sau chiar numai să încerce o Restaurare, sentimentele mele nu puteau fi dubioase. Toată lumea știe – i-am adăugat – cât de legat am fost de Prințul Carol, în care îmi pusesem mari nădejdi. Îmi dăduse ce e drept o mare decepție, plecând. Nimic nu putea justifica această plecare, care a echivalat cu o dezertie. Viața pe care a dus-o în străinătate nu era de natură să fi diminuat această decepție, dimpotrivă. Socoteam că orice tentativă de Restaurare fără învoiala Guvernului, oricare ar fi el, ar duce la război civil, ceea ce ar fi pentru țară o nenorocire și mai mare decât Regența. Prințul, spuneam eu, trebuie să aștepte în liniște un Guvern simpatice înapoierii sale, și atunci să se întoarcă nestânjenit în mijlocul nostru.

Dacă însă, nesocotind sfaturile bunului simț, Prințul n-ar voi să mai aștepte, și bruscând lucrurile ar face totuși o tentativă sub un Guvern ostil, ca Guvernul Maniu, eu cu siguranță nu aș adopta față de el atitudinea Partidului Liberal de care probabil că m-aș despărți. Cu toate decepțiile mele, nu pot să uit ce a fost între noi. Prințul va găsi în mine pe vechiul prieten devotat, cu condiția că va veni așa cum trebuie. Gatoschi mi-a ripostat numaidecât că o Restaurare nu se poate concepe decât în anumite condiții, la care Prințul va trebui să se supună. Părăsindu-mă, Gatoschi mi-a repetat că Prințul vine, dar mărturisesc că nici un minut nu m-am gândit să-l cred.

Din toate câte le povestesc aici reiese limpede, nu numai că n-am jucat nici un rol în pregătirea Restaurației, dar că nici n-am știut nimic despre această pregătire. Ca și mine mai nimeni, în lumea noastră politică, n-a știut ceva, ceea ce n-a împiedicat, după împlinirea faptelor, o droaie de politicieni să se înghesuie în jurul lui Carol al II-lea, mărturisind complicități care n-au existat decât în imaginația lor.

Bazat pe bogata mea informație și sigur că nimic senzațional nu era să se întâmple în cursul lunii iunie, am părăsit liniștit Bucureștiul în 21 mai și după câteva zile petrecute la țară m-am imbarcat în 28 dimineața, la Severin, împreună cu soții Mitilineu, după ce mi-am urcat și automobilul pe vapor. Trecerea prin Cazane și călătoria pe Dunăre, care a ținut ziua întreagă, au fost foarte plăcute. La Belgrad am sosit după ora 10 seara pe un întuneric intens care nu lăsa nici o formă să se contureze. Debarcaderul fiind în albia Savei a trebuit să înconjurăm Kalimegdanul care desparte Dunărea de confluența ei. Sutele de lumini de pe uscat, de pe povârnișurile orașului, se amestecau și se confundau cu luminile vapoarelor, șlepurilor și automotoarelor, dând astfel portului sârbesc, în ochii celor care nu-l cunoșteau, aparența unor dimensiuni fantastice. În fine după o lungă și anevoioasă manevră, cu ajutorul lui Dumnezeu și a câtorva hamali, după plăcerea unei călduroase și oficiale recepții, am debarcat și Lincolnul meu cu care călcând pe urmele d-lui Jancovici, președintele Automobil-Clubului iugoslav, am ajuns la hotelul *Srpski Kralj* (Regele sârbilor), cel mai bun din Belgrad, în care ni se preparase cuartirul.

Binecuvântată a fost greșita mea cumpănire a evenimentelor, căci mi-a permis să petrec patru zile plăcute în capitala Iugoslaviei și să străbat în fuga automobilului – dar cu rost și cu confort – cel mai frumos colț al Europei. Dacă nu aș fi pornit să povestesc în aceste amintiri mai mult despre oameni și despre legăturile lor și dacă ar

orașele pe care le-am străbătut, nu numai în Belgrad, soldații erau bine echipați și se prezentau cu un ifos care amintea ținuta armatei germane dinainte de război. Material de război părea a fi din belșug, se zicea chiar că o bună parte din el era material francez „depozitat” numai în Iugoslavia. Mi s-a spus că trei fabrici de avioane funcționau în bună regulă iar la Ercegnovi (Castelnuovo) în Bocche di Cattaro, am văzut un arsenal al Marinei și destul de multe torpiloare și submarine – toate sub pavilion sârbesc. Va fi băgat Franța mulți bani în Iugoslavia, dar pe lângă că nu sunt pierduți, și-a asigurat în centrul Europei o bază militară solidă, pentru orice eventualitate. Amicul meu Dard era un băiat bun, dar nu privea departe.

În 1930, titularul Legației noastre la Belgrad era N. Filodor, om de zahăr; fără nici o aluzie la diabetul de care suferea de pe vremea lui Sturdza (Mitiță). Filodor se născuse, crescuse și îmbătrânise cu frica în sân. Teama a fost axa în jurul căreia s-a învârtit întreaga lui existență. Îi era teamă de toți și de toate, mai ales de el însuși, de vorbele care le spunea și care ar fi putut să-l compromită. Cuvintele cele mai banale nu-i ieșeau din gură decât cu ezitare, cu greutate și parcă cerând iertare. Avea ca principiu să nu afirme niciodată nimic. Mergând cu dânsul să depun câteva cărți de vizită la oficialitatea din Belgrad și fiind cu mașina mea, Filodor trebuia să ne indice drumul și suferea adânc de necesitatea în care se găsea de a transmite precizări șoferului. „Încotro, Filodor?” întrebam eu. „Cred că la dreapta, sau cred că la stânga” răspundea el – deși toate adresele îi erau familiare.

Teama îl făcea un ezitant în viață, deși nu era lipsit de caracter. Își făcuse studiile în Germania și fusese multă vreme în post la Berlin unde legase prietenie cu familia ambasadorului austriac Szogenyi-Marisch – care-l invita în toți anii la țară la el, în Ungaria. Evenimentele din anii 1914-1919 n-au putut schimba germanofilia lui pe care a păstrat-o discretă așa cum fusese înainte de război, când ar fi putut fi afișată. În călătoria în jurul lumii menită să-l facă să uite pe Zizi Lambrino, Prințul Carol fusese însoțit de Filodor, ca mentor – și din această călătorie mentorul rămăsese cu mari simpatii tăcute pentru Prinț. Nu fără mirare, dar și nu fără stimă, am găsit în biroul ministrului nostru la Belgrad, în loc de onoare, portretul Prințului Carol. În glumă, am spus lui Filodor că voi raporta cazul la București; bietul om a început să tremure din mâini și din voce și m-a rugat să nu o fac. — „Bine, dar scoate portretul!” — „Nu-l scot”. I-am strâns mâna și l-am liniștit, dându-i cuvântul de onoare că nu-l voi denunța.

Filodorii erau foarte iubiți la Belgrad și în corpul diplomatic.

Aveau cea mai frumoasă Legație, cam încărcată cu mobile de artă moștenite de la Vatica Arion², dar în care primeau bine. Cu toată prietenia Prințului Carol, Filodor a fost măturat după Restaurație pentru a face loc lui Gurănescu, una din figurile rușinoase ale diplomației noastre. Cât am stat la Belgrad, Filodor s-a ocupat foarte gentil de noi și ne-a fost de mare folos, punându-ne în contact cu diverse personalități politice. Dintre oamenii de Stat sârbi, cel mai pricepător și mai ager la minte mi-a părut Marinkovici, ministrul de externe. Era frate cu Marinkovici care fusese ministru la noi în timpul războiului, și ca și acesta de o sănătate șubredă care nu-i permitea o activitate continuă și prea prelungită. Între două refaceri la Davos, îndeplinea în 1930 cu multă inteligență funcțiile de ministru al afacerilor străine. Am stat mult de vorbă cu dânsul; nu era deloc ademenit de „geniul” lui Beneș pe care-l ținea drept un om șiret cu vederi generale banale și superficiale, preocupat numai să tragă spuza pe turta lui –, nici de volubilitatea patologică a lui Titulescu despre care mi-a vorbit numai în treacăt, ca să nu mă jignească (!) probabil. Considera Geneva ca o simplă Bursă pentru schimbul ideilor și nu punea prea mare preț pe alianțele noastre cu cei mari. Socotea că trebuie să ne apărăm singuri și că prietenii și alianțele valorează cât valorează interesele care le mână, și pentru acest cuvânt avea desăvârșită încredere în potențialul alianței Iugoslaviei cu România, căci nimic nu ne despărțea și totul ne unea. Și fiindcă ținea atât la alianța aceasta, vedea cu părere de rău frământările noastre politice și neputința pe care o dovedeam de a ne organiza puterile. Nici un moment nu mi-a dat impresia să fi avut vreo informație despre iminenta noastră schimbare de regim.

Mult mai puțin interesant, mult mai sârb, deși își da aere de european și de „internațional” mi-a părut predecesorul lui Marinkovici, domnul Nincici. Măruntel, slab și curățel – bine pieptănat, cu haine, cu gesturi și cu o discreție la vorbă importate de la Londra, Nincici vorbea ca să nu spuie nimic. Trebuia să fie om cu parale căci pe lângă o madame Nincici înțolită la Paris avea o vilă frumoasă, în mijlocul unei splendide grădini pe dealul ce se ridica de la Topcider spre oraș. Ne-a oferit acolo un ceai, cu toate rafinamentele Palasurilor, în servicii englezești de cea mai pură factură.

În afară de Marinkovici și de Nincici, nu ni s-au arătat decât oameni politici de duzină, căci toți cei care până în 1929 reprezentaseră ceva, budau dictatura și nu mai circulau. Diversele straturi sociale

² Doamna Ita Filodor era fiica generalului Eracle Arion și a soției sale Vatica Alexandrescu (fiica lui Cafegi-Bașa) femeie țicnită dar cu gust, care adunase o viață întreagă mobile și tot felul de obiecte de artă.